

Polski Październik i jego następstwa

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Audiobook
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Źródło: Krzysztof Brzechczyn, *Obok Poznańskiego Czerwca ’56. Bunty i protesty społeczne w obozie komunistycznym w latach 1953–1956*, [w:] Instytut Pamięci Narodowej, *Poznański Czerwiec '56. Materiały dla ucznia*, Poznań-Warszawa 2019, s. 16.

- Źródło: Jan Skórzyński, *1956 – rewolucja w pół drogi*, dostępny w internecie: civitas.edu.pl [dostęp 18.02.2021 r.].

Polski Październik i jego następstwa

Źródło: domena publiczna.

Materiał jest częścią serii **„Inne spojrzenie”**.

W 1953 r. zmarł Józef Stalin. To wydarzenie można uznać za początek procesu destalinizacji w Europie Środkowej i Wschodniej. Kolejne trzy lata to czas wewnętrznych rozgrywek w Związku Sowieckim, co w 1956 r. przełożyło się na objęcie funkcji I Sekretarza Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego przez Nikitę Chruszczowa. W lutym 1956 r. Chruszczow wygłosił na XX Zjeździe KC KPZS referat, w którym odcinał się od zbrodni stalinowskich, potępiał kult jednostki i ogłaszał nowe otwarcie w relacjach z państwami bloku wschodniego. Wydarzenia w Moskwie miały również wpływ na sytuację w Polsce. Śmierć Bolesława Bieruta i walki frakcyjne w partii, konieczność rewizji efektów planu sześcioletniego doprowadził do wystąpień robotniczych. Nowy przywódca partii był słaby i nie miał autorytetu w społeczeństwie. Polacy oczekiwali zmian i liberalizacji polityki. W tym materiale przedstawimy wydarzenia z października 1956 r. w Polsce.

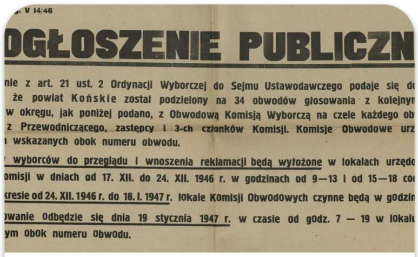
Twoje cele

- Scharakteryzujesz przyczyny zmiany władzy w październiku 1956 r.
- Porównasz poglądy przedstawicieli frakcji w obrębie PZPR.
- Ocenisz metody reakcji władz partii na wystąpienia robotnicze w 1956 r.

Dla zainteresowanych

Stalinizm w Polsce (1947–1956)

Kształtowanie się systemu władzy (1945–1947)

Dekada Edwarda Gierka (1970–1980)

Sierpień ’80 i wprowadzenie stanu wojennego

Okres PRL-u oraz jego rozliczenie na podstawie literatury

Grudzień 1970 roku i zmiana ekipy rządzącej

Sierpień ’80 i wprowadzenie stanu wojennego

Wybory 4 czerwca 1989 i ich konsekwencje w Polsce i na świecie

Szare lata 80.

Przeczytaj

Następstwa śmierci Stalina

Początek 1956 r. został zdominowany przez XX Zjazd Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego. Po trwającej od śmierci Stalina walce o władzę na placu boju pozostał zwycięski Nikita Chruszczow. W takiej sytuacji właśnie XX Zjazd miał otworzyć nową epokę.

O kulcie jednostki i jego następstwach. Referat I Sekretarza KC KPZR tow. N.S. Chruszczowa na XX Zjeździe Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego
Źródło: Wikiwlh, licencja: CC BY-SA 4.0.

Najważniejszym wydarzeniem Zjazdu było wygłoszenie przez nowego I sekretarza KPZS w dniu 25 lutego referatu *O kulcie jednostki i jego następstwach*. W tym dokumencie ostro potępiano system stalinowski oraz wyliczano jego zbrodnie. Ciekawie zabrzmiały też sygnały świadczące o pojawieniu się tendencji do odejścia od pryncypium budowy jednolitych partii komunistycznych w krajach bloku na rzecz uwzględniania lokalnych uwarunkowań.

Na Zjeździe obecna była delegacja polska, której przewodniczył Bolesław Bierut. Pozostał on w Moskwie jeszcze po zakończeniu obrad, z uwagi na konieczność pewnych dalszych ustaleń. Istnieje pogląd, że w tym czasie Chruszczow miał mu zaproponować ujawnienie zbrodni katyńskiej, czemu Bierut miał się przeciwstawić.

Sytuacja po śmierci Bieruta

I sekretarz PZPR z Moskwy już nie wrócił – zmarł tam 12 marca 1956 r., a oficjalną przyczyną zgonu ogłoszono atak serca. Pojawiły się pogłoski o jego zamordowaniu czy

też samobójstwie, ale wobec nieprzeprowadzenia autopsji nie można było ich ani potwierdzić, ani wykluczyć.

Pogrzeb Bolesława Bieruta odbył się cztery dni później na cmentarzu Powązkowskim. Sprawą pilną stała się kwestia jego następcy. Wybór I sekretarza odbywał się „pod okiem" Chruszczowa, który przybył do Polski na pogrzeb Bieruta. Właściwie jedynym kandydatem był Edward Ochab i jego właśnie wybrano. Uzyskał on też pełną akceptację przywódcy ZSRS.

Do ścisłego kierownictwa partii wszedł wówczas Edward Gierek, który już wtedy miał silną pozycję na Śląsku. Wybór Ochaba odzwierciedlał głębokie podziały w PZPR, które ujawniły się jeszcze przed śmiercią Bieruta, choć dopiero w marcu wystąpiły z pełną mocą.

Podział na frakcje w PZPR

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Podziały te z pewnością nie były ostre i na pewno nie były precyzyjne. I tak wielu „puławian" reprezentowało postawę całkowitej uległości wobec ZSRS, większość była

też głęboko zaangażowana w organizację sytemu stalinowskiego w Polsce.

Między „natolińczykami" nie brakowało również „budowniczych systemu", jednak większość z nich zachowywała sporą rezerwę wobec modelu sowieckiego. Wśród nich dominowali ludzie, którzy wojnę przeżyli w kraju („puławianie" natomiast w znacznej części byli ludźmi, którzy przyjechali ze Związku Sowieckiego). I ta charakterystyka jednak nie może być uznana za dokładną, zważywszy choćby na to, iż jednym z czołowych „natolińczyków" był Konstanty Rokossowski, którego o niechęć do ZSRS trudno było posądzać.

Można przyjąć, że linia podziału w mniejszym stopniu miała wymiar ideologiczny, w większym stopniu natomiast była wynikiem więzi towarzyskich czy środowiskowych.

Jedynym wyraźnym wyróżnikiem był stopień reagowania na nastroje społeczne. Tu niewątpliwie „puławianie" wiedli prym, podczas gdy druga frakcja nie zajmowała się głębiej tymi kwestiami. Stąd być może „puławianie" jawili się jako „liberałowie" natomiast „natolińczycy" jako twardogłowi dogmatycy. Można zaryzykować stwierdzenie, że wybór Edwarda Ochaba był wynikiem napięć wewnątrzpartyjnych.

Rządy Ochaba

Nowy I sekretarz nie był bezpośrednio związany z żadną z frakcji, toteż jego kandydatura (postrzegana jako słaba) nie oddawała wpływów ani jednej, ani drugiej. Wyczuwało się jednak, że było to rozwiązanie prowizoryczne i krótkotrwałe.

Mimo poważnego odprężenia w stosunkach politycznych, czego wyrazem była majowa **amnestia** (więzienia opuściło ponad 70 tysięcy osób), rozwiązanie w kwietniu Kominformu oraz odejście od władzy osób najsilniej związanych

z reżimem stalinowskim (m.in. Jakuba Bermana), napięcie społeczne nie zmniejszało się.

Edward Ochab (1906–1989)
Źródło: domena publiczna.

Poznański czerwiec

Sytuacja rozwiązała się dopiero w Poznaniu w czerwcu 1956 r. Już w miesiącach wiosennych załoga zakładów Cegielskiego żądała podwyżki płac i obniżenia norm produkcyjnych. Wkrótce do tych postulatów przyłączyły się załogi Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego oraz Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego. Władze centralne przysłały wprawdzie do Poznania komisję negocjacyjną, jednak z uwagi na trwające Targi Poznańskie komisja opóźniała tempo rozmów, chcąc przeciągnąć je do czasu zakończenia tej międzynarodowej imprezy gospodarczej.

Manifestacja na ul. Czerwonej Armii (obecnie Święty Marcin)
Źródło: domena publiczna.

Ludzie, zniecierpliwieni brakiem postępów w negocjacjach, już 27 czerwca rozpoczęli strajk. Następnego dnia przerodził się on w demonstracje uliczne. Początkowo pochód składał się głównie z pracowników Cegielskiego, jednak wkrótce rozrósł się do około 100 000 demonstrantów.

Ruszyli oni w stronę centrum miasta. Zajęto budynki Miejskiej Rady Narodowej, Komendy Milicji Obywatelskiej oraz gmach Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Część demonstrantów ruszyła w stronę budynku Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa. Tam z okien na drugim piętrze padły strzały do manifestantów.

To zapoczątkowało walki w mieście, które przybrały na sile, gdy demonstranci po zajęciu więzienia przy ul. Młyńskiej zaopatrzyli się w broń palną. Wkrótce zdobyte zostały inne arsenały w mieście. Informacje o sytuacji w Poznaniu zostały utajnione,

a władze w oficjalnym komunikacie mówiły o zamieszkach wywołanych przez „imperialistyczną agenturę" i „niemieckich rewizjonistów".

Wieczorem do miasta skierowano siły pancerne i liczne oddziały wojska. Do godzin porannych 29 czerwca władzom komunistycznym udało się spacyfikować Poznań – zginęło kilkadziesiąt osób i ponad 800 ludzi było rannych. Tego samego dnia premier Józef Cyrankiewicz, komentując wydarzenia w Poznaniu, zapowiadał, że każdą dłoń podniesioną przeciw władzy ludowej „władza ludowa odrąbie".

Wpływ strajków na sytuację w partii

W partii wydarzenia poznańskiego Czerwca spowodowały znaczny wzrost napięcia, które w lipcu w pełni ujawniło się podczas VII Plenum. Odbywało się ono w obecności Mikołaja Bułganina i marszałka Gieorgija Żukowa, którzy jako wysłannicy sowieckiej władzy mieli obserwować rozwój wypadków.

Próby pogodzenia frakcji w PZPR, podejmowane przez Edwarda Ochaba, na nic się nie zdały – obnażyły jedynie słabość jego pozycji. W takiej sytuacji umocniło się stanowisko Władysława Gomułki, który wcześniej opuścił areszt i na łamach prasy szeroko prezentował swoje poglądy.

Na VII Plenum „natolińczycy" wysunęli (między wieloma innymi postulatami) koncepcję przywrócenia Gomułki do Biura Politycznego. Pomysł ten został zanegowany przez „puławian". Chwilowo zatem sprawa Gomułki została odsunięta na dalszy plan. Na Plenum pojawiły się inne ważne kwestie. Bardzo krytycznie odniesiono się do wyników planu sześcioletniego, wypowiedziano się również za równouprawnieniem kombatantów z Armii Ludowej i Armii Krajowej. To ostatnie zdarzenie znalazło swoje odbicie w uroczystych obchodach 12. rocznicy wybuchu powstania warszawskiego, w których wzięli udział członkowie władz.

Innym sygnałem świadczącym o nadchodzących zmianach było złożenie ślubów jasnogórskich pod koniec sierpnia 1956 r. W uroczystościach na Jasnej Górze udział wzięło ponad milion osób. W Polskiej Kronice Filmowej znalazła się nawet relacja z tych uroczystości. W partii napięcie stale rosło. Równocześnie słabła pozycja Ochaba.

Wprawdzie podczas VII Plenum to „natolińczycy" występowali jako rzecznicy powrotu Gomułki, jednak latem coraz więcej „puławian" skłaniało się do współpracy z towarzyszem „Wiesławem" (wojenny pseudonim Gomułki). Widzieli w nim jedynego człowieka zdolnego zrealizować w Polsce reformy, które osłabiłyby rosnące wpływy Natolina. We wrześniu do zwolenników powrotu Władysława Gomułki na scenę polityczną przyłączyli się Ochab i Cyrankiewicz. Cena powrotu towarzysza „Wiesława" była wysoka: powrót do Biura Politycznego oraz stanowisko I sekretarza.

12 października postanowiono, że taki plan będzie zaakceptowany, podobnie jak większość reform proponowanych przez „puławian". Miało się to stać na VIII Plenum PZPR…

Słownik

> **kombatant**
>
> z fr. – towarzysz broni; członek regularnych formacji wojskowych, ew. ruchu oporu; potocznie: były żołnierz, partyzant lub uczestnik ruchu oporu

> **Kominform**
>
> Biuro Informacyjne Partii Komunistycznych i Robotniczych; działająca w latach 1947–1956 międzynarodowa organizacja zrzeszająca europejskie partie komunistyczne, której celem było koordynowanie ich działań w celu stworzenia spójnego frontu ideologicznego i politycznego

> **kult jednostki**
>
> charakterystyczna cecha państw totalitarnych i autorytarnych, polegająca na wywyższaniu jakiejś osoby i przypisywaniu jej szczególnych cech, zasług oraz decydującego wpływu na życie państwa i społeczeństwa (a nawet świata)

> **natolińczycy**
>
> potoczna nazwa nieformalnej frakcji w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, opozycyjnej wobec „puławian", która miała się wyłonić w 1956 r., po XX zjeździe Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego

plenum

ogół członków jakiejś organizacji, partii itp. obecnych na posiedzeniu; posiedzenie członków kierowniczego organu kolegialnego jakiejś organizacji w pełnym składzie

puławianie

potoczna nazwa frakcji powstałej w kierownictwie PZPR w 1956 r.; nazwa pochodzi od zespołu modernistycznych kamienic przy ul. Puławskiej 24 i 26 w Warszawie, które przetrwały wojnę, zasiedlonych po wojnie głównie przez wysokich funkcjonariuszy partyjnych, w których mieszkali niektórzy ze zwolenników tej frakcji

śluby jasnogórskie

Jasnogórskie Śluby Narodu Polskiego; modlitwa w formie ślubów złożonych Najświętszej Maryi Pannie, Królowej Polski, napisana przez internowanego wówczas prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego; uroczystość z tej okazji odbyła się w trzechsetlecie Ślubów Lwowskich, które złożył król Jan II Kazimierz Waza w 1656 r. we Lwowie

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią audiobooka i wykonaj ćwiczenia.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Podsumowanie

Oprac. na podst.: Poznański Czerwiec i Polski Październik, e-historia.com.pl [dostęp 21.12.2021].

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj ćwiczenie.

Jan Skórzyński

1956 – rewolucja w pół drogi

Impulsem przyspieszającym proces odwilży był XX zjazd KPZR w lutym 1956 roku i tajny referat szefa partii Nikity Chruszczowa. Eufemistycznie zatytułowany – *O kulcie jednostki i jego następstwach* – tekst ujawniał część zbrodni Stalina. Był to szok dla milionów komunistów na całym świecie, od dziesięcioleci karmionych jego kultem. Szeroko w Polsce ujawniony tekst referatu stał się przedmiotem dyskusji na setkach otwartych zebrań partyjnych. Druzgocące dla komunizmu oskarżenie nie dało się utrzymać w granicach krytyki zmarłego wodza – z człowieka przeniosło się na system, który zbudował.

Źródło: Jan Skórzyński, *1956 – rewolucja w pół drogi*, dostępny w internecie: civitas.edu.pl [dostęp 18.02.2021 r.].

Ćwiczenie 5

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj ćwiczenie.

Jan Skórzyński

1956 – rewolucja w pół drogi

„Trzeba rzadkiej wierności sługi, aby umrzeć w tym samym miejscu i miesiącu, co jego pan. Łza żadna po tym człowieku z polskich oczu nie spłynie” – odnotowała w dzienniku Dąbrowska.

Źródło: Jan Skórzyński, *1956 – rewolucja w pół drogi*, dostępny w internecie: civitas.edu.pl [dostęp 18.02.2021 r.].

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z tabelą i wykonaj ćwiczenie.

Wybrane postaci	Oceny działalności dla Polski							
	pozytywne		neutralne		negatywne		trudno powiedzieć	
	2008	2018	2008	2018	2008	2018	2008	201
	w procentach							
Jan Paweł II	97	97	1	1	1	1	1	0
Józef Piłsudski	80	82	6	6	4	2	6	4
Stefan Wyszyński	82	75	5	6	3	1	4	5
Jacek Kuroń	76	69	8	10	6	6	5	4
Tadeusz Mazowiecki	64	67	14	11	10	6	6	6
Lech Wałęsa	76	61	10	14	12	20	2	3
Władysław Sikorski	69	60	6	11	2	3	8	9
Edward Gierek	55	45	14	19	24	22	4	6
Edward Rydz-Śmigły	45	38	9	10	4	4	9	11
Leszek Balcerowicz	43	35	18	20	27	30	6	6
Roman Dmowski	21	33	9	11	4	2	9	10
Tadeusz Bór-Komorowski	36	32	7	9	3	3	9	9
Wojciech Jaruzelski	46	28	18	22	29	42	6	5
Władysław Grabski	33	24	7	8	2	1	6	8

Władysław Gomułka	34	22	17	19	37	37	7	9
Józef Beck	27	19	10	9	5	4	8	9
Eugeniusz Kwiatkowski	22	17	5	8	2	1	6	7
Bolesław Bierut	19	12	15	13	42	42	11	10

Oprac. na podst.: *Społeczne oceny osobistości ostatniego stulecia*, „Komunikat z badań" CBOS, 101/2018, cbos.pl [dostęp: 29.12.2020].

Ćwiczenie 7

Źródło grafiki: Agnieszka Łuczak, *Poznański Czerwiec 1956 (wprowadzenie)*, [w:] Instytut Pamięci Narodowej, *Poznański Czerwiec '56. Materiały dla ucznia*, Poznań-Warszawa 2019, s. 16.

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z tekstem, a następnie wykonaj ćwiczenie.

Krzysztof Brzechczyn

Obok Poznańskiego Czerwca '56. Bunty i protesty społeczne w obozie komunistycznym w latach 1953–1956

Latem i wczesną jesienią znaczny wpływ na nastroje polityczne społeczeństwa (...) wywierała sytuacja w Polsce. (...) [S]tudenci podczas wiecu zorganizowanego 22 października 1956 r. w szesnastopunktowej rezolucji domagali się między innymi wolnych wyborów i wycofania wojsk sowieckich (...). Następnego dnia pod pomnikiem gen. Józefa Bema odbyła się wielotysięczna manifestacja solidarności z Polską.

Źródło: Krzysztof Brzechczyn, *Obok Poznańskiego Czerwca '56. Bunty i protesty społeczne w obozie komunistycznym w latach 1953–1956*, [w:] Instytut Pamięci Narodowej, *Poznański Czerwiec '56. Materiały dla ucznia*, Poznań-Warszawa 2019, s. 16.

Dla nauczyciela

Autorka: Anna Wąsiel-Alberska

Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie

Temat: Polski Październik i jego następstwa.

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

V. Państwo, myśl polityczna i demokratyzacja.

Uczeń:

15) przedstawia niedemokratyczny charakter polskich rozwiązań polityczno-ustrojowych z okresu tzw. Polski Ludowej (monizm, kierownicza rola gremiów decyzyjnych PZPR, system fikcji ustrojowych);

16) przedstawia – na wybranych przykładach – różne modele demokratyzacji; rozważa, na ile polska demokratyzacja przełomu lat 80. i 90. XX w. miała charakter reformy, a na ile – rewolucji.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;

- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- charakteryzuje przyczyny zmian we władzach PZPR w 1956 r.;
- porównuje idee reprezentowane przez frakcje polityczne wewnątrz PZPR;
- ocenia reakcje władzy na wystąpienia robotnicze;
- definiuje relacje między władzami Polski i ZSRS.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- mapa myśli;
- analiza tekstu źródłowego;
- dyskusja;
- burza mózgów.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją

Podział na trzy grupy. Każdy zespół przygotowuje prezentację na temat przydzielonego zagadnienia:

- gr. 1 – sytuacja w ZSRS po śmierci J. Stalina;
- gr. 2 – sytuacja w PZPR po śmierci B. Bieruta i frakcje wewnątrz partii;
- gr. 3 – przyczyny wystąpień robotniczych;
- gr. 4 – wpływ strajków na sytuację w partii.

Zespół klasowy ma za zadanie przeczytać przemówienia W. Gomułki i J. Cyrankiewicza (patrz Materiały pomocnicze).

Faza wstępna

1. Przedstawienie tematu i celów zajęć.

2. Mapa myśli. Uczniowie wypisują na tablicy wszystkie skojarzenia z określeniem „Polski Październik 1956". Na tej podstawie tworzą ciąg przyczynowo-skutkowy.

Faza realizacyjna

1. Przedstawienie uczniowskich prezentacji. Po każdej z nich uczniowie zadają prelegentom pytania.

2. Dyskusja. Uczniowie oceniają postawę władz w czasie wydarzeń czerwcowych. Chętne osoby prezentują wnioski.

3. Analiza materiału źródłowego. Uczniowie analizują teksty przemówień z 1956 r. J. Cyrankiewicza i W. Gomułki. Wskazują podobieństwa i różnice w postawie obu polityków.

4. Praca z audiobookiem. Po wysłuchaniu materiału uczniowie wykonują dołączone do niego ćwiczenia. Wspólne omówienie odpowiedzi.

Faza podsumowująca

1. Uczniowie wykonują ćwiczenia interaktywne wskazane przez nauczyciela. Wspólne omówienie odpowiedzi.

1. Dyskusja: Oceń zależność władz PZPR od Związku Sowieckiego. Wybrana/chętna osoba podsumowuje dyskusję.

Praca domowa:

Napisz krótką pracę na temat: „Scharakteryzuj i oceń relacje wewnątrz bloku wschodniego na podstawie wydarzeń w Polsce w 1956 r.".

Materiały pomocnicze:

- Uniwersytet Łódzki, *Październik 1956 – zawiedzione nadzieje*, youtube.com.
- Imerr, *Józef Cyrankiewicz – Poznański Czerwiec 1956*, youtube.com.
- Eiekawehistorie, *Poznań 56 – upadek Ochaba, wzlot Gomułki*, youtube.com.
- Władysław Gomułka, *Przemówienie na wiecu w Warszawie*, przemowienia.com.
- Józef Cyrankiewicz, *Każdemu, kto podniesie rękę przeciw władzy ludowej, władza tą rękę odrąbie*, przemowienia.com.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Audiobook może być inspiracją do przygotowania przez uczniów prezentacji multimedialnej.